

עודכן ב- 25/02/2011 05:15

למה יהודים מבינים טוב מכולם את שופן?

על הקשר הסבוך והנפתל בין פרדריק שופן לעם היהודי. בשולי האירועים לציון מאתיים שנה להולדתו בשנה שעברה

מאת יעקב שביט

במארס 1937 נערכה בוורשה תחרות שופן הבינלאומית השלישית לפסנתרנים. השתתפו בה ארבעה פסנתרנים יהודים מרומניה, מרוסיה, מפולין ומארץ-ישראל (אירנה יואל). היומון "דער מאמענט" כתב בגאווה כי המתחרים היהודים נחלו בה ניצחון גדול: "פאר וואס פארשטייען יידן אם בעסטן שאפענען?" (למה יהודים מבינים טוב מכולם את שופן?) הסיבה לכך ש"אף אחד לא הבין את הגאון הזה כמו היהודים" היא ה"קירבה בין חורבן ירושלים וחורבן ורשה"; אובדן המסגרת הלאומית הוא גורל המשותף ליהודים ולפולנים; שני עמים שהם "קורבנות ההיסטוריה". העיתון כיוון לדיכוי המרד הפולני בשנים 1830-1831, שבמהלכו נכבשה ורשה על ידי הצבא הרוסי. שופן, שעזב את ורשה שלושה שבועות לפני שנכבשה, כתב אחר כך לאמו: "הו, למה איני יכול להרוג אפילו רוסי אחד?"

האם ההערצה של היהודים לשופן וציון תרומתם ל"פולחן שופן" נגועה בטעות אומללה? האם שופן טרח להסתיר את סלידתו מיהודים, או שהם בחרו להתעלם ממנה? בחוברת תשבצים מצאתי לאחרונה את השאלה הבאה: "קומפוזיטור פולני אנטישמי" - והתשובה "הנכונה" היא: שופן. הנה ראייה לאופן שבו נקלט הדיון שהתנהל על דפי "הארץ" בשולי האירועים לציון מאתיים שנה להולדתו של המלחין, ותשובה למי שתהה איך זכה שופן "האנטישמי" שייקרא על שמו רחוב בירושלים.

את הסיפור על ה"אנטישמיות הנסתרת" של שופן המציאה והפיצה גברת מפקפקת אחת ושמה פאולינה צ'רניצקה (Czernicka). ב-1939 ניסתה לעניין את רדיו וילנה בצרור מכתבים אינטימיים ואנטישמיים של שופן, שאותם שלח לכאורה לרוזנת דלפינה פוטוצקה ואשר הגיעו לידיה. אחרי מלחמת העולם השנייה הצליחה להביא לשידור ברדיו פוזנן קטעים מהמכתבים האלה, ואחר כך גם לפרסם כמה מהם. ואולם, הגב' צ'רניצקה לא ידעה להסביר איך הגיעו לידיה המכתבים האלה. היא רק הציעה תירוצים שונים ומשונים מדוע אינה יכולה להציג את המכתבים המקוריים, ולבסוף התאבדה ב-1949. בהמשך התברר למעלה מכל ספק כי מדובר במכתבים מזויפים (א' ז'מויסקי, "שופן", 1979, עמ' 363-357).

אין שום רמז בחייו או במכתביו של שופן לטענה הזאת. ה"דער מאמענט" ידע לספר כי ידידי הקרובים של שופן היו יהודים: היינה (שכתב שאי אפשר להזכיר את שמו של שופן אלא במחיצתם של מוצרט, בטהובן או רוסיני), ג'קומו מאיירבר, והמלחין-הפסנתרן פרדיננד הילר. מנחום סוקולוב למד העיתון שמיכאל ברגסון, אביו של הפילוסוף אנרי ברגסון, מוסיקאי יליד ורשה שהיה למנהל הקונסרבטוריון בבריסל, קיבל עליו את השליחות להיות "הנביא" של שופן, וקידם את הפצת המוסיקה שלו ברחבי אירופה כ"מייצג את הרוח הפולנית המדוכאת והכמהה לחירות". על כך אפשר להוסיף ששופן ניגן בארמון רוטשילד והקדיש את הבלדה מס' 4, אופוס 52, לברונית שרלוט דה רוטשילד, וכי "מארש התוגה" של שופן ("מארש האבל", אופוס 72) נוגן לא רק בטקסי זיכרון לאומיים בפולין, אלא גם בטקסי זיכרון יהודיים. לדוגמה, בטקס זיכרון שנערך במאי 1928 בצרפת לזכרם של חיילים יהודים בצבא צרפת שנהרגו במלחמת העולם הראשונה, "תזמורת צבאית ניגנה את מנגינת האבל של שופן וניגונים יהודיים אחדים".

ב-1944, שנה לפני שהחלה פרשת המכתבים המזויפים, כתב המשורר יוליאן טובים במנשר "אנו, יהודי פולין": "אני פולני גם מהטעם הזה שעצי הליבנה והערבה יקרים לי יותר מעצי התמר וההדר, ומיצקביץ ושופן יקרים לי יותר משייקספיר ומבטהובן".

מוסיקולוגים אינם שותפים לדימוי של שופן כמלחין לאומי. לטענתם, בתקופת חייו, וגם אחר כך, הוא נתפש כ"מיניאטוריסט", שהשתמש במלודיות פולניות בחופשיות רבה, כשם שדביסי השתמש במלודיות ספרדיות. במלים אחרות, שופן היה מלחין פולני שכתב מוסיקה איטלקית ומוסיקה גרמנית בפאריס. אמנם נכון הדבר שהפולונזים והמזורקות התקבלו כהצהרות של פטריוטיזם פולני, אבל, הפולונזים הטרגיים הם בעלי אופי אישי, ולא הצהרות פוליטיות.

אין ספק כי באוזני מי שאינם יודעים דבר על ההיסטוריה של פולין, קסמו של שופן אינו קשור למקומו ברומנטיקה הפולנית. ואולם, בעיני פולנים, ויהודים פולנים, שופן הוא "הקומפוזיטור הלאומי" ולא רק "הקומפוזיטור הפולני הגדול"; מלחין רומנטי שהוא המייצג מובהק של "הרוח הפולנית". כך, לדוגמה, שנתיים אחרי מותו של שופן, ב-1852, כתב פרנץ ליסט (הספר תורגם לעברית בתשי"ב) כי בפולונזים של שופן "אתה מדמה לשוב ולמצוא (...) את הפולנים העתיקים, הידועים לנו מתוך דברי הימים שלהם: ליכוד מוצק, תבונה דקה, אדיקות בהירה ועמוקת רגש, מרץ בלתי מרוסן הבא בלוויית נימוסיות". ליסט הוסיף כי שופן "מתגלה במלואו רק לאיש, אשר ביקר בארצו, בפולין, אשר זכה לראות את צללי שנות המאות שעברו". נכון ששופן "לא הציב לעצמו מטרה ברורה: לצייר את תמונת עמו ומולדתו, ואף על פי כן הביע מאין כמוהו (את רוחם)" - בלי שהתכוון להיות "קומפוזיטור לאומי". הוא שייך לאמנים "אשר הביעו ביצירתם את הרוח הפיוטית של העם".

דברים ברוח הזאת נכתבו על שופן לא רק "בעידן הרומנטיקה". אמנם אין עדות לכך ש"אטיוד המהפכה" בדו מינור (מס' 12) שאב את השראתו מנפילת ורשה בידי הרוסים ב-1831, אבל הפולנים האמינו - ועדיין מאמינים - שהמוסיקה שלו מגלמת "את הנפש הפולנית, הלך הרוח והלאומיות של פולין". "יצירותיו", כותב ההיסטוריון נורמן דייוויס, "בעיקר הפולונזים, עוררו - ועדיין מעוררות - טוב יותר מציור או משירה - את התפארת והסבל של פולין".

ביום רביעי, 28 במאס 1917, הצטוו התושבים היהודים מתל-אביב ומהשכונות היהודית של יפו, בפקודת הפאשה הטורקי של יפו, לעזוב את העיר - "גירוש" שכונה על ידי כמה מבני הזמן "גלות" (בדיווחים על הגירוש מסופר על "עגלות טעונות פסנתרים" שחלק מתושבי השכונה לקחו אתם). אחרי הפקודה התפרסמה מודעה ש"נשף שופן נדחה לעת עתה". מדובר, מן הסתם, ברסיטל מיצירות שופן שעמד להיערך בקונסרבטוריון "שולמית", ולא נטעה אם נאמר כי אילו היו מחליטים בכל זאת לקיים את הנשף, הרי שהיתה מנוגנת בו רק יצירה אחת: "מארש האבל".

כל הזכויות שמורות, "הארץ" ©

סגור חלון